

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Петрової Тетяни Олексіївни

“Фітомеліоративна термінологія сучасної української мови та її відображення в термінологічному словнику комбінованого типу”,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

У сучасній лінгвістичній науці засвідчено істотне зростання інтересу до вивчення словникового складу мов, особливо певних терміносистем. Нині такі дослідження термінології досить чисельні, різноаспектною є і їх тематика, зокрема проблеми походження, розвитку і формування, джерел поповнення, впливів мовних і позамовних чинників, особливостей складу і структури різногалузевої спеціальної лексики, норми й варіантності в термінології, комунікативно-стилістичного функціонування професійних термінів, їх належного лексикографічного опрацювання і коректної репрезентації в словниках як у зарубіжній лінгвістиці, так і в сучасній україністиці, незважаючи на постійний інтерес до них, були й залишаються надзвичайно актуальними й на часі. Особливої гостроти і значущості вони набули в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., у період відродження й активної розбудови Української держави, а відповідно й наукового стилю та національної термінології різних підсистем, спеціальних стандартів, які в радянську добу, м'яко кажучи, розвивалися не належним чином, а деякі й зовсім були зросійщені або занедбані. Нині вивчення цього корпусу словникового складу мови в нових аспектах змінило традиційно встановлені межі його опису і значно розширило сферу досліджень. В умовах зростання якісно нових наукових досягнень (комп'ютерних і телекомунікаційних технологій) термінологія, яка виступає частиною загальномовної лексики, що розвивається найбільш інтенсивно, зазнає істотного впливу передусім екстралінгвальних чинників. Тому-то в останні десятиліття як загальні питання термінології стали предметом уваги багатьох українських учених (праці Т. Панько, Л. Симоненко, А. Бурячка,

Т.Кияка, Е.Скороходька, Н.Непийводи, А.Д'якова, І.Кочан, Л.Боярової, А.Крижанівської, О.Крimeць та ін.), так і проблеми збагачення мови термінами із різних спеціальних підсистем (філософської, військової, фізичної, екологічної, гідромеліоративної, металургійної, пожежно-технічної, швацької, холодильної техніки тощо) уже була об'єктом вивчення багатьох лінгвістів (роботи Т.Харитонової, Т.Михайленко, І.Волкової, С.Овсейчик, Л.Малевиц, Н.Ктитарової, О.Кучеренко, О.Романової, О.Южакової та багато ін.). Але попри постійну й пильну увагу дослідників, студіювання значної кількості теоретичних і практичних проблем термінології залишається далеким від ідеалу. Так, спеціального і ґрунтового розгляду потребує фітомеліоративна спеціальна лексика, яка становить досить значний за обсягом корпус словникового складу сучасної української мови, а тому на часі також укладання відповідного словника. Незважаючи на те, що лінгвісти вже зверталися до вивчення окремих аспектів означеної теми (зокрема, Л.Малевиц досліджує в діахронному та синхронному аспектах термінологію гідромеліорації ХІ–ХХ ст. і характеризує її склад та структуру, визначає основні тенденції розвитку; Т.Троцюк аналізує концептуальну структуру гідромеліоративного терміна, описує його родо-видові зв'язки), усе-таки фітомеліоративна термінологічна підсистема потребує скрупульознішого студіювання українських мовознавців. Через це звернення Тетяни Петрової до всебічного вивчення названої вище української термінологічної підсистеми з погляду її походження, шляхів формування, складу, структурної та семантичної організації, системних відношень, норми і варіантності, закономірностей функціонування, а також до розроблення засад і принципів укладання спеціалізованого словника фітомеліоративної термінології, вважаємо не тільки актуальним, але й надзвичайно важливим в теорії і практиці студіювання системних відношень у лексиці як одного з аспектів більш глобальної проблеми новітньої лінгвістики – проблеми закономірностей системної будови мови загалом.

Здобувач наукового ступеня чітко сформулювала мету й завдання роботи, об'єкт і предмет дослідження, схарактеризувала її теоретичне і практичне значення та інші необхідні складники дисертації.

Наукову новизну роботи виписано ґрунтовно та мотивовано і ракурсом дослідження, і матеріалом, і методикою, а тому не викликає жодних сумнівів і полягає в тому, що в ній: 1) уперше в українському термінознавстві здійснено комплексне дослідження фітомеліоративної термінології; 2) шляхом залучення до аналізу солідного корпусу фактичного матеріалу окреслено кількісні межі названої спеціальної лексики та визначено її внутрішньогалузеву організацію; 3) з'ясовано склад, структуру, джерела й шляхи формування фітомеліоративної термінології; 4) визначено структурно-семантичні особливості зазначених терміноодиниць та описано їхні гіперо-гіпонімічні, антонімічні, синонімічні зв'язки; 5) запропоновано принципи й параметри репрезентування фітомеліоративної термінології, які раніше не були використані сукупно в українських галузевих словниках: наголос, варіанти, ремарки, етимологічна довідка, дефініція, полісемічні зв'язки, синонімічні, родо-видові й антонімічні відношення; 6) репрезентовано модель укладання комбінованого галузевого паперового словника, що комплексно описує структуру терміносистеми й системні відношення між термінами. Праця автора органічно вписується до наукової парадигми дослідження реального стану української літературної мови і визначення її загальної еволюції.

Заслуговує схвалення те, що рецензована дисертація відповідає загальній науковій проблемі й виконана в межах наукової теми, яку розробляє колектив кафедри української мови філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Каразіна «Аналіз системи рівнів української мови XVIII – XXI ст.». Тему наукового дослідження затверджено на засіданні вченої ради філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 1 від 21 вересня 2012 р.).

В опонованій праці на всіх її етапах коректно використано методологію і методику дослідження, концептуальні положення дисертації не викликають заперечень. Системний аналіз студійованого матеріалу вдало здійснено на основі кількох методів, зокрема описового, структурно-семантичного аналізу, логіко-поняттєвого аналізу, порівняльного, елементів методу кількісного аналізу та ін. Цілком доречно застосовано лексикографічний метод для аналізу

словників, а також для визначення та характеристики параметрів комбінованого фітомеліоративного словника.

Фактологічна база дисертації є репрезентативною і досить солідною, оскільки автор наукової праці сумлінно збирила й опрацювала значний, цікавий і переконливий ілюстративний матеріал (понад 4 000 фітомеліоративних термінів), джерелами якого слугували: 1) загальнономвні словники української мови; 2) тлумачні термінологічні галузеві словники; 3) перекладні словники наукової лексики; 4) енциклопедії, енциклопедичні довідники; 5) нормативні документи; 6) навчально-методичні видання для студентів вишів; 7) додаткові джерела з мережі Інтернет. Усього використано 27 основних джерел.

Рецензована робота має належну структуру, яка визначена завданнями й методикою дослідження. Дисертація складається із вступної частини, чотирьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаної літератури (283 позиції) та списку джерел (64 назви). Повний обсяг роботи становить 229 сторінок, текстова частина – 193 сторінки.

У *вступі* здобувач досить вичерпно й чітко сформулювала всі необхідні складники дисертації відповідно до встановлених вимог ДАКом України. Назви розділів, їх зміст та композиція не викликають сумнівів.

У *першому розділі* роботи «**Теоретичне підґрунтя дослідження фітомеліоративної термінології**» ґрунтовно розглянуто загальнонаукові поняття – *термін, терміносистема, фітомеліоративна термінологія, термінологічна лексокографія*.

Другий розділ присвячено детальному аналізу складу фітомеліоративної термінології, висвітлено структурні особливості спеціальних лексем, простудійовано шляхи формування названої термінології, виявлено й належно описано системні відношення в ній. Теоретичні положення і різні класифікації фітомеліоративної термінології супроводжуються доречним і цікавим ілюстративним матеріалом.

У *третьому розділі* подано власне тлумачення понять *термінологічна мовна норма і нормативний термін*. Скрупульозно розглянуто проблеми внормування фітомеліоративної термінології й типи порушень норми в синхронії,

а також ґрунтовно схарактеризовано в діахронії і синхронії різновиди варіантності у фітомеліоративній термінології.

Четвертий розділ «Засади й принципи укладання словника фітомеліоративної термінології комбінованого типу» присвячено аналізу досвіду репрезентування параметрів в українському словникарстві й розробленню структури комбінованого типу лексикону, що дасть змогу комплексно описати фітомеліоративну термінологію, спираючись на результати її вивчення. У роботі автор доречно використала термін *комбінований словник* на позначення лексикографічної праці, у якій поєднано параметри енциклопедичного та лінгвістичних словників (акцентного, антонімів, синонімів, орфографічного, тлумачного).

Загальні висновки й висновки до розділів у дисертаційному дослідженні Т. Петрової викладено досить лаконічно, аргументовано, зрозуміло. Вони цілком відбивають поставлені завдання і результати проведеної роботи та засвідчують незаперечні здобутки цього молодого науковця.

Відзначаємо, що результати опонованого дослідження, безперечно, мають істотну теоретичну цінність, що полягає: 1) у доповненні знань про особливості формування фітомеліоративної термінології, взаємодію в ній питомих і запозичених одиниць, структуру й семантику фітомеліоративних термінів, їх класифікаційні відношення; 2) у розширенні сучасного розуміння особливостей вияву мовної норми в термінології, термінів-варіантів; 3) у з'ясуванні організації галузевої терміносистеми, парадигматичних зв'язків у ній; 4) в обґрунтуванні базових складників термінологічного словника комбінованого типу, зокрема *терміно статті, заголовного терміна, принципів репрезентування термінів та відбиття системних відношень у словнику*; 5) у виробленні рекомендацій щодо внормування фітомеліоративної термінології.

Вважаємо, що матеріали й результати дисертації мають ще більше практичне застосування, оскільки матеріали і рекомендації роботи можуть бути використані для написання монографій, підручників, створення посібників із термінознавства й термінографії, під час розроблення й укладання

термінологічних словників. Також напрацювання здобувача можна використати в лінгводидактиці вищої школи, зокрема в курсах «Лексикології» та «Лексикографії», під час розроблення й викладання спецкурсів із термінознавства, лексикографії, у ході проведення спецсемініарів тощо. Вони стануть корисними для подальшого аналізу питань унормування фітомеліоративної термінології.

Варто відзначити, що рецензована робота підготована за чітким планом, характеризується логічним викладом досліджуваного матеріалу, власною концепцією, вдало використаним термінологічним і науковим апаратом, переконливим аналізом, доречними ілюстраціями й покликаннями, а також старанно дібраною й опрацьованою основною та дотичною до праці науковою літературою. Особливо імponує те, що дисертант провів і нерідко подає кількісні підрахунки різних видів термінів, а також їх відсоткові співвідношення. Робота істотно вирає завдяки чисельним таблицям і рисункам, які покращують візуальне сприйняття матеріалу й певних положень дисертації (див. стор. 20, 41, 141-142 та ін.).

Проте, як і будь-яка праця такого багатопланового характеру, кандидатська дисертація Т.Петрової не бездоганна. Хоч варто говорити не про недоліки, а радше про окремі невірності та недогляди, дещо некоректні подання, а також побажання. Звернемо увагу на такі з них:

1. Видається, що до СПИСКУ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ (стор. 4) не варто було б включати компоненти, які є загальновідомими й частотними (як цього вимагає ДАК України), напр.: *мн.* – множина, *одн.* – однина, *табл.* – таблиця тощо.
2. В окремих місцях праці відсутні покликання на використану літературу (див. стор. 79, 91).
3. На сторінці 31, де Ви пишете: «В українському мовознавстві на сучасному етапі теоретичні засади термінографії розробляють ...» і називаєте ряд лінгвістів, бажано було б згадати ще й таких відомих науковців, як: В.Широков, М.Гінзбург, Т.Кияк, Л. Боярова.

4. Загалом дисертацію написано грамотною літературною мовою, хоча подекуди, на жаль, помічено окремі відступи від чинних норм, зокрема стилістичного плану: невдалий вибір слів, неточне слововживання (див. стор. 73, 136, 169); небажана тавтологія (див. стор. 13, 82), а також окремі графічні та технічні невправності (див. стор. 15, 50).
5. Бажано видати підготовлений словник фітомеліоративної термінології не лише в паперовому, а й в електронному вигляді.

Однак наведені вище невправності та недогляди, дещо некоректні подання мають здебільшого рекомендаційний характер і суттєво не впливають на отримані автором належні теоретичні й практичні результати, на загалом високу оцінку здійсненого кандидатського дисертаційного дослідження, яке є самостійним, творчим, оригінальним, новаторським і становить вагомий внесок у сучасну теорію і практику термінографії, лексикології, лінгводидактики та ін. Автор виявив відповідну наукову зрілість, уміння добирати, студіювати і класифікувати фактичний матеріал дослідження. Основні здобутки праці, її концептуальні положення, висновки й узагальнення, їх повнота, методологічні прийоми самодостатні й принципових зауважень не викликають. Поставлені в дисертації наукові завдання повністю розв'язано з теоретичних і методологічних позицій сучасної лінгвістики. Вагомість та значення наукових здобутків, отриманих автором, поза сумнівом, заслуговують позитивної оцінки. Вважаємо, що в роботі мети досягнуто. Рецензована праця заповнює досі не достатньо вивчену словникарську нішу й буде сприяти подальшим лексикологічним студіям словникового складу української мови. Дисертацію оформлено згідно з чинними стандартами і класифікаційними вимогами. Особистий внесок здобувача полягає в тому, що всі теоретичні положення та практичні результати розроблено й отримано в дисертації одноосібно.

Апробацію матеріалів, основних теоретичних положень та практичних результатів опонованої роботи було проведено в більш ніж достатньому обсязі на 15 міжнародних, всеукраїнських, внутрішньовишівських наукових і науково-практичних конференціях. Автореферат і 21 публікація здобувача (із них 11 одноосібних статтях (дев'ять із них уміщено в провідних фахових наукових

виданнях, одна – в іншому виданні, одна стаття – у закордонному) та в 10 тезах доповідей на наукових конференціях) цілком відбивають основні положення, результати і зміст наукової праці. Також зміст автореферату ідентичний головним положенням кандидатської дисертації.

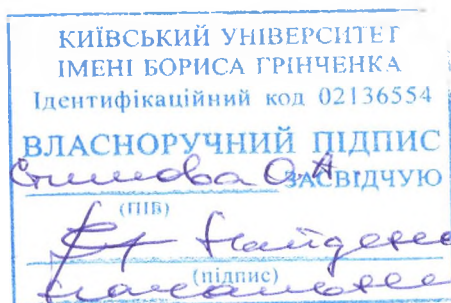
Сподіваємося, що дослідник продовжить роботу над цією важливою і цікавою темою. До того ж, на нашу думку, опонована праця може бути опублікована як монографічне видання.

Отже, наш загальний висновок: дисертаційна робота Тетяни Олексіївни Петрової *“Фітомеліоративна термінологія сучасної української мови та її відображення в термінологічному словнику комбінованого типу”* відповідає вимогам ДАКу, зокрема пп. 10–13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24.07.2013 № 567, є змістовним і завершеним науковим дослідженням, автор якого виявляє належний рівень фахової підготовки й заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук,
професор, професор
кафедри української мови
Інституту філології
Київського університету
імені Бориса Грінченка

О. А. Стишов

02.02.2014